ROCZNIKI HUMANISTYCZNE
Tom XXXIII, zeszyt 3 – 1985

KS. HENRYK WÓJTOWICZ

HOMERYCKA I BIBLIJNA TERMINOLOGIA GOŚCINNOŚCI

Gościnność należy do podstawowych pojęć w kulturze i religii. W religii znajduje ona swe najgłębsze uzasadnienie. Religijny nakaz gościnności strzeże ludzi przed wzajemną izolacją i umożliwia współżycie ich różnych grup. Obcy jako wyjęty pierwotnie spod prawa poza swoją grupą jest wrogiem, który może budzić uzasadniony lęk i obawę, a zarazem gościem, któremu należy okazać szacunek, zgodnie z nakazem religii. A. Walde[1] podaje, że pierwotna forma sanskrytu "ghostis" znajduje swą kontynuację w łacińskim "hostis", niemieckim "Gast" i staro-cerkiewno-słowiańskim "gostь", co odpowiada w języku polskim wyrazowi "gość". W języku greckim nie ma w ogóle indoeuropejskiego wyrazu "ghostis", a grecki wyraz ξένος, istniejący już w okresie mykeńskim, oznacza i "przybysza przyjętego w gościnę", i "gospodarza goszczącego przybysza", co odpowiada także łacińskiemu wyrazowi "hospes", używanemu już przy końcu III w. przed Chr. na oznaczenie "gościa" i "gospodarza".

Przedmiotem tego artykułu jest zwięzłe przedstawienie terminologii dotyczącej gościnności w Nowym Testamencie w nawiązaniu do terminologii gościnności u Homera[2].

Idea gościnności, ujętej przez Homera w normy etyki dworskiej i realizowanej na zasadzie korzystnej wzajemności wobec członków pochodzących z arystokratycznych rodów, utrzymywała się i wywierała niemały wpływ na rozwój stosunków międzyludzkich także w okresie pohomeryckim aż do późnego antyku. Jeszcze w IV w. po Chr. Julian Apostata poleca "wyznawcom wiary helleńskiej" naśladować wzór dobroczynności wobec gości i żebraków z Od. 14, 56-58, gdzie Eumajos wypowiada się o nakazanej przez bogów gościnności. Tę dobroczynność Eumajosa przeciwstawia cesarz gościnności chrześcijańskiej jako wartość równorzędną[3].

Do homeryckiej idei gościnności nawiązywała literatura przedchrześcijańska w okresie archaicznym, klasycznym i grecko-rzymskim, jak również literatura chrześcijańska[4], czego wymownym przykładem jest Klemens Aleksandryjski, który powołując się bezpośrednio na Homera w każdym człowieku jako bracie każe widzieć Boga ("Stromata" 1, 94, 5; 2, 41, 3-6)[5].

Leksykalna i semantyczna tradycja homerycka w zakresie terminologii idei gościnności jest kontynuowana, przynajmniej w pewnym stopniu, także w Nowym Testamencie.

I. Homerycka terminologia gościnności

1. Gościnność wyrazem kultury helleńskiej

Homer dzieli ludzi, miasta i kraje na dwie grupy. Do jednej zalicza ludzi zuchwałych (ὑβρισταί), okrutnych (χαλεποί), dzikich (ἄγριοι) i niesprawiedliwych (οὐδὲ δίκαιοι), a do drugiej - gościnnych (φιλόξεινοι) i bogobojnych (θεουδής)[6]. Gościnność i bogobojność łączą się więc z sobą nierozerwalnie i nakładają niejako na siebie według aż czterokrotnego oświadczenia Homera (Od. 6, 121 = 9, 176 = 13, 202; 8, 576). Tak więc gościnność, która u Homera znajduje swą największą motywację w religijnej bogobojności, jest wyrazem kultury greckiej w przeciwstawieniu do barbarzyńskiej postawy niegościnnego dzikusa Polyfema, który kpi sobie z religii i z bogów, bluźni nawet "Zeusowi, opiekunowi i mścicielowi błagalników i gości" (Od. 9, 270 n.), stwierdzając chełpliwie, że Cyklopowie "z pewnością są o wiele lepsi" (Od. 9, 276).

Każdy cudzoziemiec, pozostający przecież pod opieką prehelleńskiego bóstwa Zeusa, określanego u Homera epitetem ξείνιος (Od. 9, 271; 14, 284; Il. 13, 625) albo ξένιος (Od. 14, 389) oraz mianem "opiekuna i mściciela błagalników i gości (Ζεὺς δ'ἐπιτιμήτωρ ἱκετάων τε ξείνων τε), który idzie razem z czcigodnymi gośćmi"(ξείνιος, ὃς ξείνοισιν ἅμ' αἰδοίοισιν ὀπηδεῖ) (Od. 9, 270 n.), może liczyć na gościnne przyjęcie w potrzebie tylko u faktycznie bogobojnego człowieka, który, jak Eumajos, pod wpływem "bojaźni przed Zeusem jako opiekunem gości", choć i zwykłej ludzkiej "litości" darzy Odysa jako cudzoziemca, ponieważ nie rozpoznał w nim jeszcze swego pana powracającego do własnego domu, "szacunkiem i przyjaźnią" (Od. 14, 388 n.).

2. Podstawowe terminy gościnności

Na określenie gościnności stosuje Homer dwa wyrazy: ξενίη (Od. 24, 286 i 314) i ξεινο-σύνη (Od. 21, 35).

3. "Gość", "gościnni" ludzie i "opiekuńcze bóstwo gości"

Na oznaczenie "gościa" posługuje się poeta wielokrotnie zarówno w "Iliadzie", jak i w "Odysei" wyrazem ξεῖνος [7], podczas gdy "gościnnych" ludzi nazywa φιλό-ξεινοι (Od. 6, 121; 8, 576; 9, 176; 13, 202). Epitet ξένιος łączy Homer z "Zeusem jako opiekunem gości" (Od. 14, 389) i ze "stołem dla gości" (Od. 14, 158; 17, 155; 20, 230). Odmianką leksykalną tego epitetu o identycznej zawartości semantycznej w odniesieniu do Zeusa jest wyraz ξείνιος (Od. 9, 271; 14, 284; Il. 13, 625).

4. "Gościnne dary"

Odpowiednikiem polskim wyrazu ξένια (Od. 15, 514 i 546) albo ξείνια (Od. 3, 490; 5, 91; 9, 229. 517; 15, 188; Il. 11, 779; 18, 387; Od. 14, 404; 19, 185), a w liczbie pojedynczej ξείνιον (Od. 9,356. 365; 20, 296), są "przyjacielskie dary otrzymane w gościnie".

5. "Upominek dla gości", "gościnny gospodarz" i "przyjmowanie gościa"

Z ideą gościnności łączą się u Homera jeszcze inne wyrazy. Należy tu wymienić: ξεινήιον czyli "upominek dla gości albo poczęstunek w gościnie" [8], ξεινο-δόκος czyli "podejmujący, goszczący obcych, gospodarz" (Od. 18, 64; 15, 55; 8, 210; 15, 70; Il. 3, 354; Od. 8, 543) oraz ξεινίζω jako wyraz użyty na określenie czynności "gościnnego przyjmowania, przyjmowania w gościnę, podejmowania jako gościa, ugaszczania" [9].

II. Biblijna terminologia gościnności

G. Stählin w swym artykule o gościnności [10] przykładowo tylko wymienia następujące terminy, które mają związek z cnotą gościnności: φιλο-ξενία: "gościnność" (por. Rz 12, 13; Hbr 13, 2), ξένος: "przyjaciel gości" (Rz 16, 23), φιλό-ξενος: "gościnny" (1 Tm 3, 2; Tt 1, 8; 1 P 4, 9), ξενο-δοχεῖν (1 Tm 5, 10) albo ξενίζειν (Dz 10, 23; 28, 7; Hbr 13, 2): "przyjąć jako gościa", med. "mieszkać jako gość" (1 Kor 16, 19; Dz 10, 6. 18. 32; 21, 16), a także συν-άγειν (Mt 25, 35 nn.), ὑπο-λαμβάνειν

(3 J 8) i ξενία: "pokój gościnny" (Flm w. 22). Tymczasem terminologia idei gościnności w Nowym Testamencie jest faktycznie daleko bogatsza niż to podaje G. Stählin.

1. Podstawowe terminy gościnności ("hospitalitas")

a) "Pokój gościnny" ("hospitium")

W grece biblijnej Nowego Testamentu nie ma homeryckiego wyrazu ξεινο-σύνη, jest natomiast homerycki wyraz ξενία ale jako odmianka semantyczna użyta w Dz 28, 23 na oznaczenie "pokoju gościnnego" i w liście św. Pawła do Filemona (w. 22), którego apostoł narodów prosi o przygotowanie mu "pokoju gościnnego".

b) "Gościnność" ("hospitalitas")

Odpowiednikiem "gościnności" jest natomiast - znany w literaturze greckiej od czasów Bakchylidesa[11] - wyraz złożony w postaci φιλο-ξενία, użyty w liście do Rzymian, gdzie znajduje się zachęta apostoła do "przestrzegania gościnności" (12, 13), i w liście do Hebrajczyków, którzy otrzymują zalecenie: "nie zapominajcie o gościnności (τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε), bo dzięki niej niektórzy, choć nie wiedzieli o tym, ugościli (ξενίσαντες) aniołów" (13, 2).

c) "Gościnny gospodarz" i "gość" ("hospes")

Podmiot i przedmiot gościnności jest określony w Nowym Testamencie tym samym wyrazem ξένος [12], który u Homera został użyty w formie epickiej ξεῖνος. O "gospodarzu", określonym wyrazem ξένος, jest mowa tylko w liście do Rzymian[13]. Apostoł przesyła w nim Rzymianom pozdrowienie od swego współpracownika, Gajusza, jako "swojego gospodarza i całego Kościoła" (16, 23). W innych tekstach ten sam wyraz ξένος oznacza "gościa" ("hospes"). Są to następujące teksty: Mt 25, 35. 38. 43. 44; Dz 17, 21; Ef 2, 12. 19.

O "gościu" jako wcieleniu Chrystusa (Mt 25, 40), któremu dano jeść i pić, za co jest obiecane królestwo niebieskie, a za odmówienie gościny piekło (Mt 25, 46) - mówi ewangelista Mateusz (25, 35. 38. 43. 44). Święty Łukasz "gośćmi" ("hospites") nazywa przybyszów ("advenae"), którzy mieszkają w Atenach (Dz 17, 21), a św. Paweł Efezjan określa mianem "gości" nie mających udziału "w przymierzach obietnicy", danej spo-

łeczności izraelskiej, gdy byli jeszcze "bez boga" (ἄ-θεοι) jako "bezbożni" poganie (Ef 2, 12), bo teraz już nie są "gośćmi" ("hospites") jako chrześcijanie (Ef 2, 19).

d) "Pielgrzym", "cudzoziemiec", "pielgrzymi, zagraniczny" ("peregrinus")

Rzeczownik ξένος jest ponadto nosicielem wartości semantycznej odpowiadającej polskiemu rzeczownikowi "pielgrzym, cudzoziemiec" w takich tekstach, jak: Mt 27, 7 i Hbr 11, 13 oraz przymiotnikowi "pielgrzymi, zagraniczny" w 3 Liście św. Jana, gdzie jest mowa o "zagranicznych" misjonarzach, których apostoł wysyłał do poszczególnych gmin (w. 5)[14].

e) "Gościnny" ("hospitalis")

Cnota gościnności czyni "gościnnym" (φιλό-ξενος) "gospodarza" (ξένος) jako przyjaciela gości. Według zalecenia św. Pawła (1 Tm 3, 2; Tt 1, 8) "gościnny" powinien być w sposób doskonały przede wszystkim biskup. Gościnność bowiem jest warunkiem biskupiego powołania. "Gościnni" (φιλό-ξενοι) mają być dla siebie (εἰς ἀλλήλους) i bez szemrania (ἄνευ γογγυσμοῦ) oczywiście wszyscy chrześcijanie, zgodnie z upomnieniem św. Piotra, który obowiązek chrześcijańskiej gościnności uzasadnia sądem Bożym (1 P 4, 9), tak samo jak Chrystus gościnność uczynił jednym z warunków zbawienia (Mt 25, 35. 38. 44. 46).

W sformułowaniu nakazu chrześcijańskiej gościnności posługują się apostołowie, zarówno św. Piotr jak i św. Paweł, homeryckim przymiotnikiem φιλό-ξενος, użytym w tym samym znaczeniu jak u Homera w formie epickiej[15].

f) "Gościć, ugaszczać" ("hospitio recipere")

Udzielanie gościny w czasach apostolskich określa podstawowy w tym temacie homerycki wyraz ξενίζω z tym samym znaczeniem: "przyjmować gościnnie, przyjąć w gościnę, podejmować jako gościa, gościć u siebie, ugościć" w Dziejach Apostolskich, gdzie jest mowa o św. Piotrze, który "przyjął w gościnę " (ἐξένισεν) w domu Szymona, garbarza w Jafie, na jedną noc wysłańców centuriona Korneliusza (10, 23), i w liście do Hebrajczyków, zachęcanych do pamiętania o gościnności alusyjnie przywołanym przykładem gościnności Abrahama i Lota[16], którzy "ugościli" (ξενίσαντες) aniołów (13, 2).

g) "Utrzymywać jako gościa" ("exhibere")

Ten sam czasownik ξενίζω ze znaczeniem: "utrzymywać jako gościa" w Dz 28, 7 odnosi się do Publiusza, namiestnika wyspy Malty, który życzliwie i przyjaźnie (φιλοφρόνως) "utrzymywał jako gości" (ἐξένισεν) przez trzy dni Pawła jako rozbitka okrętowego wraz z towarzyszącymi mu osobami.

h) "Być gościem" ("hospitari")

Częściej występuje w dziejach apostolskich ten czasownik w stronie biernej ξενίζεσθαι ze znaczeniem: "być przyjętym w gościnę, być gościem". I tak Szymon, zwany Piotrem, "jest gościem" (ξενίζεται) w Jafie u Szymona, który był garbarzem (10, 6. 32), a św. Paweł mówi: "zostaliśmy przyjęci w gościnę" (ξενισθῶμεν) u Mnazona z Cypru jako dawnego ucznia (21, 16).

i) "Mieć pokój gościnny" ("hospitium habere")

Bierna forma czasownika ξενίζεσθαι ze znaczeniem: "mieć pokój gościnny, mieszkać jako gość" znajduje się w Dz 10, 18 z informacją o wysłannikach Korneliusza w domu Szymona garbarza w Jafie, którzy pytali: "czy tu mieszka jako gość (ξενίζεται) Szymon, zwany Piotrem?"[17].

j) "Przyjmować gości, cudzoziemców" ("hospitio recipere")

Drugim podstawowym czasownikiem należącym do tematu gościnności jest wyraz złożony ξενο-δοχέω ze znaczeniem: "przyjmować gości, cudzoziemców, udzielać gościny". Ta kompozycja nie znana jeszcze Homerowi[18], jako innowacja leksykalna wyrazu ξενο-δοκέω znanego już Herodotowi i Eurypidesowi[19], występuje tylko w 1 Tm 5, 10 i odnosi się do kobiety w wieku przynajmniej sześćdziesięciu lat, żony jednego męża, mającej dobrą opinię z powodu dobrych uczynków i dobrego wychowania dzieci, a wciągniętej na listę wdów (χῆρα) dlatego, że "udzielała gościny" (ἐξενοδόχησεν).

2. Dodatkowe terminy gościnności

Wymienione wyżej podstawowe biblijne terminy dotyczące gościnności w Nowym Testamencie mają w swych strukturach element -ξεν- W słownictwie Nowego Testamentu znajdują się jed-

nak jeszcze takie wyrazy, które nie mają wprawdzie wspomnianego elementu, ale ich treść łączy się z tematem gościnności i wzbogaca jej ideę. Wypada więc wymienić najważniejsze z nich. Są to przede wszystkim czasowniki, w większości miejsc występujące jako czasowniki złożone.

a) Czasownik δέχομαι i jego złożenia

Czasownik δέχομαι i pochodzące od niego złożenia: ἀνα-δέχομαι, ἀπο-δέχομαι i ὑπο-δέχομαι, znane od czasów Homera w greckiej literaturze przedchrześcijańskiej i biblijnej, jak również znany dopiero od czasów Herodota[20] czasownik ἐπι-δέχομαι można ogólnie przetłumaczyć na język polski w ten sposób: "przyjmować, przyjmować u siebie, przyjąć w gościnę, podejmować jako gościa" ("excipere, recipere, suscipere")[21].

- δέχομαι

Gościnność jest ważnym czynnikiem w rozszerzaniu się Ewangelii. Sam Chrystus dokładnie określił apostołom, jakie miejsce powinni wyznaczyć gościnności w pełnieniu misji ewangelizacyjnej (Mt 10, 5-16; Mk 6, 7-13; Łk 9, 1-6): jeśli ich w jakimś mieście "przyjmą w gościnę" (δέχωνται), mają jeść podane im potrawy (Łk 10, 8)[22], a jeśli ich "nie przyjmą w gościnę" (μὴ δέξηται) ktoś (Mt 10, 14)[23] albo jakaś miejscowość (Mk 6, 11)[24] i jeśli ich "nie przyjmą w gościnę" (μὴ δέχωνται) jacyś ludzie (Łk 9, 5)[25] albo mieszkańcy miasta (Łk 10, 10)[26], powinni odejść stamtąd i strząsnąć nawet pył ze swych nóg (Łk 10, 11). W dzień sądu spadnie na taki niegościnny dom albo miasto kara cięższa od tej, jaka spadła na Sodomę i Gomorę (Łk 10, 12). "Przyjęcie w gościnę" (δεχόμενος, δέχεται) zwiastuna Ewangelii jako kluczowe określenie powtarzane kilkakrotnie w ewangelicznym tekście (Mt 10, 40 n.) oznacza przyjęcie Chrystusa, a nawet samego Boga Ojca i akcentuje mocno nagrodę obiecaną przez Chrystusa, dla którego gościnność jest nie tylko współczuciem dla bliźniego, lecz także jednym z warunków zbawienia[27]: "Kto was przyjmuje w gościnę (δεχόμενος), mnie przyjmuje (δέχεται), a kto mnie przyjmuje (δεχόμενος), przyjmuje (δέχεται) tego, który mnie posłał. Kto przyjmuje (δεχόμενος) proroka jako proroka, otrzyma zapłatę (μισθόν) proroka. I kto przyjmuje (δεχόμενος) sprawiedliwego, otrzyma zapłatę sprawiedliwego" (Mt 10, 40 n.)[28].

Ten sam czasownik δέχομαι występuje także w informacji o "gościnnym przyjęciu" (ἐδέξαντο) Chrystusa przez Galilejczyków (J 4, 45)[29] i o odmówieniu Mu "gościnnego przyjęcia" (οὐκ ἐδέξαντο) w niegościnnej wiosce samarytańskiej (Łk 9, 53).

Święty Paweł wyznacza wiernym w Kolosach obowiązek "gościnnego przyjęcia" (δέξασθε) jednego ze swych współpracowników, jeśli tylko do nich przyjdzie (Kol 4, 10)[30].

Wśród bohaterskich przykładów wiary dla chrześcijan autor listu do Hebrajczyków wymienia przykład nierządnej Rahaby, która dzięki wierze (πίστει) nie zginęła razem z niewierzącymi (ἀπειθήσασιν), ponieważ życzliwie "przyjęła w gościnę" (δεξαμένη) wywiadowców (11, 31).

- ἀνα-δέχομαι

Tym czasownikiem ze znaczeniem: "przyjmować u siebie jako gościa" ("suscipere") został określony w Dz 28, 7 Publiusz, namiestnik wyspy Malty, który na trzy dni "przyjął u siebie jako gościa" (ἀνα-δεξάμενος) Pawła wraz z towarzyszącymi mu osobami[31] i serdecznie ich "ugościł" (ἐξένισεν).

- ἀπο-δέχομαι

Tym czasownikiem został zaznaczony wprawdzie motyw "serdecznego, chętnego, miłego przyjęcia lub powitania" Jezusa (ἀπεδέξατο) przez tłum (Łk 8, 40)[32] i tłumów przez Jezusa (Łk 9, 11): ἀποδεξάμενος[33], jak również "przyjęcia jako gościa lub powitania" apostoła narodów (ἀπεδέξαντο) przez "braci", czyli chrześcijan, w Jerozolimie (Dz 21, 17)[34] i "przyjmowania" (ἀπεδέχετο) przez niego przez całe dwa lata w Rzymie w prywatnym, wynajętym domu (μίσθωμα) wszystkich przychodzących (εἰσπορευομένους) do niego (Dz 28, 30)[35], a ponadto "przyjęcia w gościnę" (ἀποδέξασθαι) Apollosa przez uczniów w Achai, zgodnie z listem polecającym napisanym dla niego przez braci (Dz 18, 27)[36], ale nie w każdym - jak widać - miejscu wyraźna jest myśl także o gościnności[37].

- ἐπι-δέχομαι

Czasownik ἐπι-δέχομαι ze znaczeniem: "przyjmować gościnnie, przyjąć w gościnę" występuje jako jeden raz tylko użyty wyraz w Nowym Testamencie, a mianowicie w 3 liście św. Jana z naganą dla Diotrefesa, który nie "uznaje"[38] (ἐπιδέχεται)

autorytetu apostoła (w. 9)[39], a ponadto nie tylko sam nie "przyjmuje w gościnę"[40] (ἐπιδέχεται) nawet braci chrześcijan, lecz także "przeszkadza i wyrzuca z Kościoła tych, którzy chcą (βουλομένους) ich przyjmować gościnnie" (w. 10).

- ὑπο-δέχομαι

Ten ostatni w omawianej tu grupie czasownik, z tym samym znaczeniem jak w poprzednim wypadku: "przyjmować gościnnie, przyjąć w gościnę"[41], został użyty w Nowym Testamencie tylko cztery razy. I tak św. Łukasz podaje, że Marta "przyjęła gościnnie" (ὑπεδέξατο) Jezusa w swoim domu (Łk 10, 38)[42]. "Gościnnie przyjął" (ὑπεδέξατο) Go także Zacheusz (Łk 19, 6)[43], a Pawła i Sylasa "przyjął w gościnę" (ὑποδέδεκται) w Tesalonice Żyd o greckim imieniu Jazon (Dz 17, 7)[44], który wiele ucierpiał z tego powodu ze strony zazdrosnych Żydów i podburzonych przez nich tłumów i urzędników miejskich. Święty Jakub zaznacza, że nierządnica Rahab doznała usprawiedliwienia (ἐδικαιώθη) dzięki dobrym uczynkom (ἐξ ἔργων), ponieważ "przyjęła gościnnie"[45] (ὑποδεξαμένη) wywiadowców i wyprawiła ich inną drogą (Jk 2, 25).

b) Czasownik συν-άγω

Homerycki wyraz συν-άγειν ze znaczeniem w Nowym Testamencie "przyjąć gościnnie"[46], został użyty trzy razy tylko w ewangelii św. Mateusza (25, 35. 38. 43). Chrystus mówi o sobie: "Byłem gościem i przyjęliście (συν-ηγάγετε) Mnie w gościnę" (25, 35). Przyjęcie Chrystusa w gościnę następuje przez przyjęcie przychodnia, który potrzebuje pomocy i opieki w potrzebie, czego nie byli świadomi nawet sprawiedliwi jako zbawieni dzięki gościnności okazywanej ludziom, skoro pytają: "Panie, kiedy widzieliśmy Cię jako gościa i przyjęliśmy (συν-ηγάγομεν) Cię w gościnę?" (25, 38). Do potępionych za brak gościnności odnoszą się słowa Chrystusa: "Byłem gościem, a nie przyjęliście (συν-ηγάγετε) Mnie w gościnę" (25, 43).

c) Czasownik ὑπο-λαμβάνω

Homerycki czasownik ὑπο-λαμβάνειν ze znaczeniem w Nowym Testamencie: "podejmować gościnnie, udzielać pomocy, wziąć w opiekę"[47], można znaleźć tylko w 3 Liście św. Jana, który chwali niejakiego Gajusza za to, że pomaga braciom w wierze i zaopatruje na drogę wędrowców, tj. misjonarzy, którzy wyru-

szyli w imię Jezusa i nie przyjmują niczego od pogan, dodając przy tym (w. 8), że takich przychodniów "powinniśmy podejmować gościnnie" (ὑπο-λαμβάνειν)[48].

d) Czasownik κατα-λύω

Homerycki również w formie czasownik złożony κατα-λύειν ze znaczeniem w tekście ewangelicznym: "być czyimś gościem" ("divertere") i w połączeniu z czasownikiem εἰσ-έρχομαι jest użyty w ewangelii św. Łukasza w opisie udania się Chrystusa w gościnę do Zacheusza, który uchodził za publicznego grzesznika jako główny poborca cła (19, 7). Wszyscy świadkowie tej sceny szemrali na to i mówili: "poszedł do grzesznika, aby być jego gościem" (εἰσῆλθεν καταλῦσαι).

e) Rzeczownik κατα-λύμα

Ten rzeczownik ma etymologiczny związek z ostatnim czasownikiem i jest znany w greckich utworach zachowanych do naszych dni od czasów Polybiusza. Został on użyty trzykrotnie w Nowym Testamencie tylko w tekście ewangelicznym na określenie "gospody, kwatery, zajazdu, hotelu" (Łk 2, 7)[49], gdzie nie było miejsca dla Maryi i Józefa po ich przybyciu do Betlejem, i na określenie "izby, sali jadalnej" (Mk 14, 14; Łk 22, 11)[50], poszukiwanej dla Chrystusa i Jego uczniów z przeznaczeniem na spożycie w niej Paschy[51].

W zakończeniu tego artykułu można więc stwierdzić, że Nowy Testament kontynuuje użycie wielu wyrazów homeryckich związanych z ideą gościnności, a ponadto zawiera wyrazy z okresu pohomeryckiego i późniejszego, świadczące o niemałym bogactwie leksykalnym w tekście biblijnym.

Niektórych wyrazów homeryckich, jak np. określenia "gościnnych darów" lub "upominków", nie ma w ogóle w Nowym Testamencie. Te "dary gościnne" i "upominki dla gości" w epoce homeryckiej wymieniali sobie goście i przyjaciele zgodnie z obowiązującą wtedy zasadą interesownej wzajemności. Obdarowywanie natomiast braci w wierze w czasach apostolskich i udzielanie koniecznej pomocy wędrownym misjonarzom następowało na zasadzie bezinteresownej gościnności jako formy miłości do bliźniego i jednego z warunków zbawienia ustalonego w Ewangelii, według której gość staje się teraz wcieleniem samego Chrystusa (por. Mt. 25, 35. 40. 46). Uczniowie Jezusa przyjmują tę naukę i przekazują innym. Gościnność jest siłą pociągającą w nauce

Chrystusa i w całym Nowym Testamencie. Jako cnota praktykowana w większości wypadków wśród pierwszych chrześcijan w ciepłej i serdecznej atmosferze braterstwa (por. Hbr 13, 1), jest jedną z najpiękniejszych i najważniejszych form miłości, określonej wyrazem ἀγάπη w Nowym Testamencie[52]. Tego wyrazu nie było dotąd w pogańskiej literaturze greckiej[53].

PRZYPISY

[1] Lateinische etymologisches Wörterbuch. 3. Aufl. Heidelberg 1938 s.v. "hostis".

[2] Por. H. W ó j t o w i c z. Gościnność u Homera (artykuł oddany w październiku 1984 r. do druku w UMK w Toruniu). Wszystkie przekłady poszczególnych wyrazów i zwrotów homeryckich i biblijnych w artykule o homeryckiej i biblijnej terminologii gościnności są własne.

[3] List 84; zob. J u l i a n A p o s t a t a. Listy. Przeł. W. Klinger. Wrocław 1962 s. 40 n.

[4] Por. C. H i l t b r u n n e r. Gastfreundschaft. RAC 8: 1972 s. 1061 nn.

[5] GCS 52, 60. 134. 150.

[6] Od. 6, 120 n. = 9, 175 n. = 13, 201 n.; 8, 575 n.

[7] Wyczerpujące zestawienie miejsc występowania u Homera tego wyrazu podaje A. Gehring (Index Homericus. Lipsiae 1891).

[8] Od. 8, 389 etc.; Il. 10, 269 etc.; zob. G e h r i n g, j.w. s.v.

[9] Od. 3, 355 etc.; Il. 3, 207 etc.; zob. G e h r i n g, j.w. s.v.

[10] ξένος [...]. W: Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament. Bd. 5. Stuttgart 1954 s. 13.

[11] Zob. W. B a u e r. Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments u. der übrigen urchristlichen Literatur. 5. Aufl. Berlin 1963 s.v.

[12] Łaciński odpowiednik tego wyrazu w postaci "hospes" oznacza tak samo "gospodarza", jak i "gościa".

[13] Na określenie gospodarza udzielającego gościny występuje u Homera także wyraz złożony ξενο-δόκος (Od. 18, 64; 8, 210; 15, 55. 70; Il. 3, 354; Od. 8, 543: plur.), którego nie ma w Nowym Testamencie. Por. jednak οἰκο-δεσπότης (Łk 14, 14; Łk 22, 11): "gospodarz", "gospodarz domu" ("dominus domus").

[14] Wyraz ξένος z przymiotnikowym znaczeniem "obcy" ("peregrinus") jest użyty w odniesieniu do rozmaitych błędnych nauk, przed którymi przestrzega chrześcijan autor Listu do Hebrajczyków (zob. 13, 9). To znaczenie nie dotyczy jednak omawianego tu tematu gościnności, podobnie jak i w pozostałych tekstach, w których wyraz ξένος jest nosicielem przymiotnikowego znaczenia "nowy, obcy" ("novus") w pogardliwym określeniu bóstw (δαιμόνια) przez filozofów epikurejskich i stoickich w Dz 17, 18 i "nowy" niezwykły, osobliwy" ("novus") w określeniu omawianego przez św. Piotra zdarzenia (συμβαῖνον) w postaci "ognio-wej próby" (πύρωσις) czyli fali prześladowań zagrażających chrześcijanom (zob. 1 P 4, 12).

15 Od. 6, 121; 8, 576; 9, 176; 13, 202.

16 Por. Rdz 18, 1-15; 19.

17 W pozostałych tekstach Nowego Testamentu, które nie należą już do tematu gościnności, czasownik ξενίζειν kontynuuje pohomeryckie znaczenie. W Dz 17, 20 określa on coś "nowego, dziwnego, niezwykłego, wydającego się obcym" (ξενίζοντά τινα) Ateńczykom w nauce głoszonej im przez św. Pawła na Areopagu ("nova"). Bierna forma tego czasownika w postaci ξενίζονται ("admirantur") ze znaczeniem "dziwię się" w 1 Liście św. Piotra określa postawę pogan wobec chrześcijan, którzy nie rywalizują z nimi w rozpasanej rozwiązłości (4, 4). Czasownik ξενίζεσθαι ze znaczeniem: "być nieobecnym, oddalonym, niechętnym, oburzonym, zdziwionym" ("peregrinari") jest umieszczony w zakazie św. Piotra skierowanym do chrześcijan zagrożonych prześladowaniami: μὴ ξενίζεσθε (4, 12): "nie oburzajcie się" na ogniową próbę (πύρωσις) wśród was, "nie dziwcie się" ogniowej próbie wśród was, "nie bądźcie niechętni" ogniowej próbie wśród was.

18 U Homera jest natomiast rzeczownik z tym samym tematem jako wyraz złożony ξενο-δόκος, użyty na określenie "gospodarza przyjmującego gości" (Od. 18, 64; 15, 55; 8, 210; 15, 70; Il. 3, 354; Od. 8, 543).

19 Zob. B a u e r, j.w. s.v.

20 Zob. tamże.

21 Por. gastlich aufnehmen; zob. Bauer, j.w. s.v.

22 suscipere

23 recipere

24 recipere

25 recipere

26 suscipere

27 Por. Mt 25, 35. 40. 46.

28 recipere

29 excipere

30 excipere

31 Ten sam czasownik, ale w innym znaczeniu, występuje w Nowym Testamencie jeszcze tylko jeden raz, a mianowicie w Hbr 11, 17, gdzie jest mowa o "przyjęciu" (ἀνα-δεξάμενος) przez Abrahama obietnic mesjańskich.

32 excipere

33 excipere

34 excipere

35 suscipere

36 suscipere

37 Myśli o godności pozbawione są zupełnie wyraźnie dwa pozostałe teksty dopełniające wyczerpująco wykaz miejsc w Nowym Testamencie z omawianym tu czasownikiem, ze zwyczajnym już tylko znaczeniem: "przyjąć" (Dz 2, 41) i "uznać lub pochwalić" (Dz 24, 3).

38 recipere

39 To drugie miejsce występowania w Nowym Testamencie omawiane-

go czasownika nie ma tu jednak żadnego związku z ideą gościnności.

40 suscipere

41 Por. gastlich aufnehmen; zob. B a u e r, j.w. s.v.

42 excipere

43 excipere

44 suscipere

45 suscipere

46 colligere; por. gastlich aufnehmen. Zob. B a u e r, j.w. s.v.

47 suscipere; por. B a u e r, j.w. s.v.

48 Inne ponadto znaczenia tego samego czasownika zob. w pozostałych tekstach: Łk 7, 43; 10, 30; Dz 1, 9; 2, 15. Zestawienie dla Nowego Testamentu wyczerpujące.

49 diversorium

50 refectio

51 Por. wyraz μίσθωμα użyty na określenie "wynajętego prywatnego domu, mieszkania" dla św. Pawła w Rzymie, gdzie apostoł przyjmował wszystkich, którzy tam przychodzili (Dz 28, 30).

52 Zob. 1 Kor 8, 1; zwłaszcza 1 Kor 13.

53 Zob. B a u e r, j.w. s.v.

DE HOSPITALITATIS VOCIBUS HOMERICIS ET BIBLICIS IN NOVO TESTAMENTO OCCURENTIBUS

A r g u m e n t u m

In hac dissertatiuncula variae atque diversae hospitalitatis voces Homericae et biblicae in Novo Testamento occurentes afferuntur locique earum enumerantur nec non lingua Polona redduntur et breviter describuntur.

Voces, quae ad hospitalitatem in carminibus Homeri attinent, haec sunt: ξενίη, ξεινο-σύνη, ξεινος, φιλό-ξεινος, ξένιος, ξείνιος, ξένια, ξείνια, ξειν̃ιον, ξεινήιον, ξεινο-δόκος, ξεινίζω.

Vocum autem biblicarum aliae praecipuae habentur (φιλο-ξενία, ξενος, φιλό-ξενος, ξενίζω, ξενο-δοχέω, ξενία), aliae (δέχομαι, ἀνα-δέχομαι, ἀπο-δέχομαι, ἐπι-δέχομαι, ὑπο-δέχομαι, συν-άγω, ὑπο-λαμβάνω, κατα-λύω, κατά-λυμα) additamentum quoddam necessarium dicuntur, quarum ceteris omissis duo tantum verba, i.e. συν-άγω et ὑπο-λαμβάνω, a Gustavo Stählin (Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament. Bd. 5. Stuttgart 1954 p. 19) respiciuntur.

Vox hospitalitatis, quae in cultu atque humanitate nec non in religione maximam vim habet, prima inter ceteras virtus una cum caritate in doctrina Christi et in Novo Testamento permagni aestimatur. Quae in christianae vitae actione exercitationeque pulcherrima et maxima amoris est forma, quae voce ἀγάπη in litteris Graecis longissime ignota ab apostolo gentium definitur.